

Tuin voor de zintuigen

Inleiding

Een tuin waarin de zintuigen centraal staan is ideaal. Eindelijk mag je kijken met je handjes! Heel geschikt voor kinderen maar ook voor visueel gehandicapten (blinden en slechtzienden). Om een gemengd publiek te trekken is het beter om het een zintuigentuin te noemen dan 'blindentuin'.

Bij een zintuigentuin kun je denken aan een tuin waar je doorheen kunt lopen om de zintuigen hun werk te laten doen, maar het is ook heel goed mogelijk om de voorzieningen in zo'n tuin of op een tuinenpark zo aan te passen dat het voor visueel gehandicapten ook mogelijk is om zelf 'vuile handen' te maken. In dit Groentje wordt aan beide mogelijkheden aandacht besteed.

Overzicht en oriëntatie

Voor zienden is het haast onvoorstelbaar waar een blinde (letterlijk) tegenaan loopt bij het tuinieren. Probeer maar eens met ogen dicht een takje af te knippen of een plantje in de grond te zetten, nog los van een wandelingetje door de tuin.

Voor blinden en slechtzienden is het belangrijk om goed overzicht van de tuin te krijgen. Dus zijn padenloop en herkenningspunten erg belangrijk. Aan een rondlopend pad kan een blinde kop nog staart ontdekken. Een tuin met vierkanten en rechthoeken is veel overzichtelijker. De paden kunnen heel eenvoudig als oriëntatiemiddel dienen door ze uit te voeren in verschillende materialen. Een pad van stoeptegels klinkt als je er op loopt heel anders dan een pad van houtsnippers of schelpen. Door te spelen met verschillende materialen voor de paden kun je de structuur van de tuin ondersteunen.

Als extra hulpmiddel kan een plattegrond van de tuin in reliëf gemaakt worden, eventueel met verklarende tekst in braille en gewoon schrift in grote letters.

Wie goed oplet merkt nog veel meer herkenningspunten op. Het constante geraas van een weg aan de achterzijde, de ruisende populieren aan de zijkant en het geklater van het watervalletje zijn mooie oriëntatiepunten. Samen met een heldere padenstructuur en kleinere oriëntatiepunten zorgen zij ervoor dat iedereen makkelijk zijn weg kan vinden.

Verhoogde bakken

Verhoogde bakken zijn voor diverse groepen gebruikers aantrekkelijk. Het geeft de gelegenheid om planten te voelen en te ruiken zonder te bukken. Zelfs rolstoelers kunnen zo de planten voelen. Bovendien geven bakken een aantrekkelijke variatie tussen hoog en laag. Nadeel van bakken is wel dat ze gevoelig voor uitdroging zijn. Kies een plaats vanwaar ze makkelijk met een slang water kunnen krijgen of zorg bij de aanleg meteen voor een irrigatiesysteem.

Wordt de tuin zonder verhoogde bakken gemaakt dan kunnen plantenbedden gemarkeerd worden door een voelbare, verhoogde rand.

Water in de tuin

In elke tuin is water een leuk element. Water geeft koelte, er kwaken kikkers en natuurlijk kan een fontein, 'flowform' of een borrelsteen voor kabbelend geluid zorgen. Dat is alweer een prima oriëntatiemiddel.

Hiervoor is wel elektriciteit nodig, het is handig om daar met de aanleg al rekening mee te houden. Als u zonne-energie gebruikt dan is de aanleg van een kabel natuurlijk niet nodig.

Besteed aandacht aan de afbakening van het water. Een (gestapeld) muurtje, een vlechtwerk van wilgentenen, een metalen hekje, het kan allemaal. Een verhoogde vijver is ook heel praktisch. Hierdoor is het makkelijker om het water aan te raken. Als de ruimte beperkt is doet een grote speciekuip met daaromheen een muurtje van houtblokken of stoeptegels het al goed. Ook een stevige voorgevormde vijver kan in plaats van ingegraven ook 'opgegraven' worden. Dat kan door een muurtje eromheen te maken en de binnenkant stevig op te vullen met zand. Het zand geeft tegendruk als er water in de vijver komt. Vergeet niet om de vijver nauwkeurig waterpas te zetten voor er water inkomt.

Onderhoud

Een tuin geschikt voor blinden en slechtzienden vergt zorgvuldig onderhoud. Een laaghangende tak bijvoorbeeld, is een vervelend obstakel. Ook is het belangrijk dat er op de paden geen onverwachte hindernissen zijn. Voorkom struikelpartijen door scheve tegels meteen recht te leggen, onkruid van paden te verwijderen en zet geen emmers, gereedschap en kruiwagens op het pad. Kies een tuinslang in een felle contrasterende kleur en berg hem na gebruik weer op. Opslag van bramen en brandnetels hoort er vanzelfsprekend niet thuis.

Als er informatiebordjes in grote letters of braille gebruikt worden is het belangrijk dat ze direct bij de plant in kwestie staan. Liefst consequent op dezelfde plek ten opzichte van de plant. Het is irritant om in de wijde omtrek van het bordje de plant te moeten zoeken, laat staan als de plant in kwestie verdwenen is. Bijhouden dus.

Gereedschap

Om geen gereedschap kwijt te raken is het zaak om systematisch en ordelijk met het gereedschap om te gaan. Voorkom rondslingerende spullen. Stopt u even met schoffelen, zet de schoffel dan rechtop in de border, in plaats van op het pad te leggen. Om als visueel gehandicapte zelf te tuinieren is gereedschap met een korte steel handig. Dicht op de planten voel je het beste wat je doet. Bijvoorbeeld een 'schrepel', een handhakje werkt erg prettig. Met gereedschap dat met één hand bediend kan worden, blijft de andere hand vrij om te voelen.

Verf gereedschap in een goed contrasterende felle kleur, bijvoorbeeld geel of oranje. Dat is veel makkelijker terug te vinden dan bijvoorbeeld een houten handvat. Een schort, bijvoorbeeld een timmermannschort, is makkelijk voor het opbergen van snoeischaar, zakjes zaad en ander klein spul. Een zaailat is een lat waar om de 5 cm een gaatje zit, dat vergemakkelijkt het zaaien. Voor allerlei zaden is het ook handig om een dispenser van de zoetjes te gebruiken om makkelijk op afstand te kunnen zaaien. Veel werk gebeurt op de knieën. Een knielkussen of stratenmakerskniekussjes voorkomen knieklachten. Een kruiwagen is handig maar staat ook gauw in de weg. Er kan een geluidssignaal op bevestigd worden.

Planten om te voelen

Door de tastzin te gebruiken krijgen planten er een ware dimensie bij. Allerlei structuren zijn voelbaar. Stugge of juist zachte plantenharen en, minder geslaagd, stekels, dorens, maar ook allerlei verschillen in holle, buigbare, geribbelde en gladde stengels. Ruwe, zachte, grote, kleine bladeren, de goed voelbare weerhaakjes van kleefkruid. Zachte plantenharen zijn aangenaam om aan te raken. Wie eenmaal ezelsoor gevoeld heeft begrijpt voor altijd waarom het zo heet. Ook jong lariksblad, viltige hoornbloem en vrouwenmantel zijn zeer aaibaar. Zilvervalie dankt z'n naam aan de grote, zachtwit behaarde bladeren. Ook aan ruwere planten valt veel te voelen. Tot de familie van de ruwbladigen horen ondermeer smeerwortel, ossentong en borage. Ze zijn goed herkenbaar aan hun ruwe blad. Ook wat stekeliger planten zijn voorzichtig te betasten. Voel maar eens aan de kaardenbol. De vruchten natuurlijk, maar ook de bladeren. Daarop zitten kleine stekeltjes en onder het blad, op de hoofdnerf loopt een rij stekels. In het kommetje, gevormd door de twee tegenoverstaande bladeren, blijft water staan.

Rabarber is een plant met onvoorstelbare groei-kracht. Je voelt de bladeren haast groeien! Ook groot hoefblad en donzige klis krijgt van die reuzenbladeren.

Grassen zijn buitengewoon veelvormig, de verschillen zijn goed te voelen. Lampenpoetsersgras met echte borstels, het kruipertje dat zo mooi je mouw inkruipt, de losse pluimen van ijle dravik, de makkelijk loslatende aartjes van vossenstaart. De hoge pluimen van pampagras. Granen met hun stugge aren.

Denk ook eens aan bomen, bijvoorbeeld bij de aanplant langs doorlopende paden van een tuinenpark.

Robinia, zomereik, beuk en papierberk (met dunne velletjes bast) vormen samen een fraai rijtje voelbomen.

Geur

Onlosmakelijk met de tuin is geur verbonden. De geur kan afkomstig zijn van de bloemen of van de bladeren maar ook van knoppen of zaden. De geur van een uitlopende balsempopulier is zo sterk dat de zoetige geur van een boom die 50 meter wegstaat met gemak te ruiken is. Bij andere soorten komt de geur pas vrij als het blad gekneusd wordt, bijvoorbeeld door te wrijven. Die planten moeten dan goed bereikbaar in de tuin staan zodat het ook daadwerkelijk mogelijk is om ze aan te raken. Hiervoor zijn verhoogde bakken erg praktisch. Klassieke geurplanten zijn natuurlijk de keukenkruiden. Denk maar aan basilicum, bieslook, munt, venkel, anijs, tijm, peterselie, selderij. Ook zijn er onverwachte geuren. Borage ruikt naar komkommer (voel ook even aan het ruwe blad). Citroenmelisse en citroengeraniums ruiken inderdaad naar citroen terwijl een dropplant naar drop ruikt. Munt zoals watermunt, kruizemunt en pepermunt hebben alle een frisse muntgeur. Het blad van een egelantier ruikt, vooral na een voorjaarsbuitje naar appeltjes. Natuurlijk hebben ook bloemen allerlei geuren. Zelfs vroeg in het voorjaar al zijn bloeiende winterakonieten te ruiken, mits het zonnig en niet te koud is. Ook toverhazelaar heeft een subtiele geur. Bollen zoals hyacint en dichtersnarcis, struiken en kleine bomen zoals sering, jasmijn, magnolia. Diverse rozensoorten geuren, blauwe regen en natuurlijk kamperfoelie die de geur pas loslaat als het avond wordt. Dergelijke geurige klimmers zijn geknipt voor een pergola. Zet geurplanten die tegelijkertijd bloeien liever niet te dicht bij elkaar, het wordt anders een niet te onderscheiden potpourri. En niet te vergeten: de geur van vochtige aarde, mmm!

Plantenluisteraar

Door goed te luisteren naar planten zijn ook verschillen waar te nemen. Bij kokervruchten zoals koekoeksbloem en klaproos kun je de zaden horen rammelen. Een den kun je op warme dagen in het voorjaar goed horen als de schubben van de denappels door de warmte openspringen. Te groot voor de meeste individuele tuinen, maar heel geschikt in een algemeen deel is een ratelpopulier. Een klein beetje wind doet de bladeren al ritselen, die dan ook de bijnaam 'vrouwentongen' hebben. Doordat de bladsteel van de ratelpopulier afgeplat is (voel maar) beweegt het blad heel gemakkelijk heen en weer. Ook grotere grassen zoals *Miscanthus* ritselen in een beetje wind, net als bamboe. Heerlijk om zittend op een bankje te luisteren naar wat de bamboe te vertellen heeft. Maar pas op, achter een mooi verhaal gaat een woekerplant schuil!

Om te lezen:

Hans Schuman, 'Tastbaar Groen', uitg. Terra Zutphen (niet meer in de handel).

Dank aan het tuinproject van Visio 'Huis te Echten' voor het rondkijken en de informatie.